

تبعات تاریخی

فتح سومنات

بقلم: آقای نصرالله فی

- ۲ -

بت سومنات

عقاید نویسندگان بسیاری از مورخین اسلامی معتقد بودند که بت اسلامی سومنات همان منات بت قبائل اوس و خزرج است که بالات بت بنی ثقیف و عزی بت قریش و بنی کنانه و بتان دیگر در کعبه بود و چون رسول اکرم آن بتان را بشکست کافران منات را از میان در بردند و از راه دریا بشبه جزیره گجرات که از دیر باز مسکن کفار بود بردند. سپس او را بتخانه ای بنا کردند و آن سنگ را بجواهر رنگارنگ یاراستند و در جهان خبر افکندند که او خود از دریا بر آمده است و نام او را سومتان نهادند که نام اصلی در آن مضمهر بود. بعلاوه چون منات با احتمال کلی صورت آدمی داشته مورخین اسلامی گمان داشتند که بت سومنات را نیز صورت آدمی بوده است.

این عقاید همگی خالی از صحت است. ابوریحان بیرونی^۱ که در خصوص عقاید دینی هندوان در عصر سلطان محمود تحقیقات کافی کرده و کتاب گرانمای جامعی راجع به هندوستان نگاشته است، راجع

۱ — ابوریحان محمد بن احمد البیرونی فیلسوف و ریاضی دان در سوم ذی الحجه سال ۳۶۲ هـ (سپتامبر ۹۷۳ م) در خوارزم متولد شد و در دوم رجب سال ۴۴۰ (۱۳ دسامبر ۱۰۴۸)، در ۷۷ سالگی، در غزنین وفات یافت .

باین بت مطالبی مینگارد که بحقیقت نزدیکتر می نماید و بطلان عقاید سابق الذکر را آشکار میسازد. در کامل التواریخ ابن الاثیر نیز درین باب شرحی نگاشته شده است که در سطور ذیل نقل می کنیم و مؤید گفته ابوریحانست. آنچه مایه تعجب است اینکه هنگام لشکر کشی محمود نیز همراهان وی در باره اصل بت بدین عقیده بوده اند و فرخی هم که خود با محمود بسومات رفته و قطعاً بت را دیده است سومات را همان منات کعبه می شمارد.

ابوریحان بیرونی در خصوص بت سومات^۱ مینویسد که

گفته
ابو ریحان

این نام مرکب از دو کلمه سوم و نات است، سوم بمعنی ماه نات بمعنی مخدوم یا صاحب، و سومات یعنی صاحب ماه، و در وجه تسمیه این نام شرحی از افسانه های هندی نقل میکند که مضمون آن اینست:

«... و گفته اند که منازل ماه دختران پرجایت^۲ اند که ماه با ایشان مزاجت کرد و پس از اندک زمانی از میان ایشان به روہنی^۳ بیشتر مایل شد و دیگر خواهران پیش پدر از او شکوه بردند. پرجایت ماه را پند داد که بر جمله دختران بیک دیده نظر کند، ولی ماه پند او نشنید. پس او را تهرین کرد تا رویش بیس شد و از کرده پشیمان گشت و از گناه خویش استغفار کرد. پرجایت او را گفت که از گفته خود باز نمیتوانم گشت، ولی رسوائی ترا در نیمی از ماه پوشیده خواهم داشت، ماه گفت پس نشان این گناه چگونه از من محو تواند شد، گفت بدان که صورت لنگ^۴ مهادیو را بر پاسازی وستایش کنی. ماه چنین کرد و لنگ مهادیو همان سنگ سوماتست.»

۱ - بزبان سانسکریت Somanātha

۲ - بزبان سانسکریت Prajāpati . بگمان هندوان از مقامات روحانی بوده است .
برای توضیح رجوع بکتاب « تحقیق مال لهند من مقوله مقبولة في العقل اومرذوله » بیرونی شود .

۳ - سانسکریت : Rohini

۴ - سانسکریت Linga Mahadeva

لنگ یا لنگا بزبان سانسکریت بمعنی آلت مردی است، بیرونی در باب لنگمهادیو^۱ که مورد پرستش ماه گردید، از مسموعات خود چنین می نگارد که «روزی رشی^۱ مهادیو^۲ را بازن خویش تنها دید و بدو بدگمان شد و او را تفرین کرد تا آلت مردی از وی جدا گشت. ولی رش پس از آن بر یگناهی مهادیو پی برد و او را گفت که بجز بر آن آنچه بر تو رفت صورت عضوی را که از تو ساقط شده است ستایشگاه آدمیان خواهم ساخت تا بدان تو سل و تقرب جویند.»

در خصوص طرز ساختن بت سومنات نیز بیرونی بنقل از کتاب برافتر^۳ میگوید که «باید سنگی بی عیب، بهر اندازه ای که خواهند بر گیرند و آنرا به قسمت کنند، ثلث زیرین را بشکل مکعب مستطیل در آورند و ثلث میان را هشت پهلو سازند و ثلث اول را گرد و صاف کنند، چنانکه مانند رأس لنگا شود. هنگام نصب آن نیز باید ثلث مکعب مستطیل را در خاک کنند و ثلث هشت پهلوئی میان را پوششی سازند که هندوان بند^۴ می نامند، این پوشش باید از برون چهار پهلو باشد، چنانکه بر ثلث مکعب مستطیل زیرین که در خاکست منطبق گردد، و ثلث مدور را از آن پوشش بیرون گذارند.»

ابن الاثیر نیز در تاریخ خویش بت سومنات را بصورتی که نگاشته شد و صف می کند و طول آنرا پنج ذراع می نویسد و مخصوصاً میگوید

۱ - رش (سانسکریت : Rishi) در هندوستان بر حکماتی اطلاق می شده است که گرچه بشر بودند بسبب دانش خود بر فرشتگان برتری داشتند. (رجوع شود بکتاب «تحقیق ماللهند» طبع لایبزیگ ص ۴۵).

۲ - دیویا Deva یعنی فرشتگانی که در آسایش و سعادت بسر میبرند و مهادیو نیز یکی از مقامات روحانی بوده است .

۳ - براهرم (بسانسکریت : Varahamihira) از علمای قدیم هندوستان بوده است و راجع بقایید دینی هندوان واحکام نجوم کتابی داشته است .

که از سنگ سومنات سه ذراع مدور بیرون از خاک و دودراع دیگر در زمین بود و صورت خاصی نداشت .

سپس بیرونی از عقائد باطلی که هندوان بت‌داشتند سخن می‌راند و بنقل از کتاب براهمر می‌نویسد که: «هر گاه ثاث مدور بت را کوچک یا باریک سازند، موجب فساد خواهد گشت و در میان مردم سرزمینی که بت آنجا ساخته شده است شری پدیدار خواهد شد و هر گاه آنرا باندازه کافی در خاک فرو نبرند یا از سطح زمین کم برون گذارند مردم آن سرزمین دچار امراض گوناگون خواهند گردید، همچنین اگر هنگام ساختن بت میخی بدان زنتد موجب اتلاف رئیس قوم و کسان او خواهد شد و هر گاه در موقع حمل بت ضربتی بدان خورد و از آن ضربت در بت اثری ماند سازنده آن هلاک خواهد گشت و امراض گوناگون آن سرزمین را فرا خواهد گرفت.»

پس از آن می‌نویسد که «ازینگونه بت در شهرهای جنوب غربی از بلاد ناحیه سند، در خانهای هندوان فراوان دیده میشود^۳ ولی سومنات بزرگترین و مشهورترین آنهاست که در سه میلی ساحل غربی مصب رود سستر^۲ واقع شده است.» هنگام طلوع و غروب ماه بواسطه مد، آب دریا این مکان را فرا می‌گرفت و بت در آب پنهان میشد و چون ماه بنصف النهار یا نصف اللیل میرسید، آب باز می‌گشت و بت دگر باره نمایان میشد، هندوان گمان داشتند که ماه با شستشوی بت همواره بستایش او مشغولست. سبب عمده شهرت سومنات آن بود که دریا نوردان

۱ - امروز هم سنگهایی بصورت لنگا در میان آثار ما قبل تاریخی محل موهنجو دارو و «Mohen - jo - dero» در ولایت سند کشف شده است و ازینرو ثابت میشود که پرستش لنگا از زمانی بسیار قدیم در هند غربی متداول بوده است .

و کشتیهائی که بین سَفَالَة (در سرزمین موزامبیک) و مملکت چین آمد
و شد میگردند، در آنجا لنگر می انداختند .

معبد سومنات زمانی که سلطان محمود قصد سومنات کرد بگفته جمعی
از مورخین هند قریب چهار هزار سال از آغاز بنای آن
معبد میگذشت^۱ و هندوان گمان داشتند که کریشنا خدای برهمنان
در آنجا پیدا و پنهان شده است .

معبد سومنات بسیار بزرگ و باشکوه بود. آنرا در کنار دریا
ساخته بودند، چنانکه آب دریا هنگام مد قسمتی از دیوارهای آنرا فرا
میگرفت. بنیان معبد بر تخته سنگهای بزرگ استوار بود و سقف آنرا پنجاه و
شش ستون از چوب ساج که از افریقا آورده بودند نگاه میداشت و ستونها
سراپا از صفحات قاهی پوشیده بود.^۲ سقف معبد بشکل هرمی سیزده
طبقه بلند بود و بر فراز آن سقف چهارده گنبد طلائی در تابش آفتاب
میدرخشید و از راهی دور دیده میشد. کف معبد را نیز از تخته های
چوب ساج پوشانده و در شکاف تخته ها سرب ریخته بودند. درون معبد
تاریک بود، ولی از هر سو شمعهای فراوان در شمعدانهای زرین و سیمین
جواهر نشان میسوخت. بر درهای اطراف معبد پرده های زربفت گرانبهائی
آویخته بودند که هر یک منسوب بیکتن از رایان و بزرگان هند بود .
در میان معبد سنگ سومنات برپای بود . این بت پنج ذراع

۱ — این خلکان می نویسند که در گوش بت سومنات سی حلقه بود
چون سلطان محمود از آن حلقه ها پرسید گفتند که هر حلقه نشان هزار سال پرستش
بت است ، از اینرو چنین برمی آید که هنگام حمله سلطان محمود بسومنات سی هزار
سال بر آن بت گذشته بوده و این اغراقی آشکار است .

۲ — در تاریخ الفی نوشته شده است که « هر یکی از ستونها بانواع
جواهر نفیس مرصع بود ، و منسوب بر اجه از راجهای هند که استوار ساخته بود »
در مجمع الانسلب شبانکاره مسطور است که « اصل بتخانه از مس بود و دیوار و
ستونهای آن همه از زر »

ارتفاع داشت که دو ذراع آنرا در زمین فرو برده بودند و سه ذراع از کف معبد برون بود. پوششی از حاشه بسیار نفیس که صورت حیوانات بر آن بلجواهر و در قلاب دوزی شده بود بت را از نظر ها مستور میداشت^۱ و تاحی مرصع از جواهر گرانبها بر فراز سر آن از سقف فرو آویخته بودند گرذا گرد آن و در اطراف سقف معبد نیز بتان زرین و سیمین گوناگون دیده میشد که گویا اتباع بت سومنات بودند. در اطراف بتکده دالانها و راه روهای^۲ بود که همگی بجایگاه بت منتهی میگشت و در هر یک از آنها منزلهای مخصوصی برای خدایم و مستحفظین بت ساخته بودند و خدام زائرین را بمعبد رهبری میکردند. موقوفات بتکده سومنات بده هزار قرینه^۳ مشهور آبادان میرسید و در خزائن آن اموال و جواهر بسیار گرد آمده بود. قریب هزار مرد از برهمنان خدمتگر خاص بت بودند. شغل سیصد کس^۴ تراشیدن سیر و ریش زائرین بود. سیصد نوازنده و پانصد زن رانمشگر پیوسته در آن بتکده نوازندگی و رانمشگری میکردانیدند و حقوق این جمله از موقوفات و عوائد بتخانه میرسید. در برابر بتکده زنگی آویخته بودند که وزن زنجیر طلای آن دو بیست من هند بود و آن زنگ راهنگام عبادت می نواختند. در کنار بتخانه نیز مخازنی انباشته از جواهر گوناگون و بتان زرین و سیمین بود^۵ و مورخین قیمت آنچه را که در بتخانه سومنات بوده است قریب بیست میلیون دینار نگاشته اند.

۱ — در تاریخ مجمع الانساب شبانکاره چنین نوشته شده است :
« ... و بتی بود در آنجا از سنگ رسته و هفت پرده بر آن بسته بودند و بت مرصع و پردهاء مرصع در آنجا نهاده بودند و شمها و مشعلها و عود و عنبر و مشک و زعفران ... »

۲ — بقولی دو هزار .

۳ — بقولی دو هزار کس .

۴ — در زین الاخبار نوشته شده است که : « ... و گنجی بود اندر

در کنار بتکده نیز چشمه ای بود که هندوان میگفتند از بهشت جاریست و شفا دهنده مفلو جان و مبتلایان امراض مزمن است.

بت سومنات از بتان معروف و بزرگ هندوستان بود و مردم آنسر زمین بدو ایمان کامل داشتند.

عقاید هندوان

درباره بت

سومنات

گمان میکردند که آن بت را قوه خدائست، چنانکه

میتواند جان دهد و هلاک سازد و سهم هر کس را

از لذات و مصائب دنیوی تعیین کند و هر گونه مرضی را شفا بخشد. میگفتند که ارواح چون از بدنها جدائی گرفتند برای بت گرد می آیند و سومنات هر يك از آن ارواح را در جسمی تازه میدمد، و نیز معتقد بودند که جزر و مد دریا نشانه آنست که ماه و دریا آن بت را ستایش میکنند.

همه سال گروهی بیشمار از شهرهای دور و نزدیک، مخصوصاً هنگام گرفتن ماه، بزیارت سومنات می آمدند. برخی از مورخین عده زائران این بت را در مواقع خسوف از دویست هزار برتر نگاهشاندند. در یکی از روزهای ماه شرابن^۱ از ماههای هندی نیز بنام سومنات روزه می گرفتند، و بسیاری از رایان هند برای اینکه بدان بت تقرب یابند همه سال خود بزیارت آن می آمدند و نذر بسیار می آوردند و گاه دختران خود را وقف خدمت سومنات میکردند. همه روز بوسیله مأمورین معین ظنرفی بزرگ از آب مقدس رود گنگ که بیش از دویست فرسنگ از معبد سومنات دور بود، برای شستن بت بدان معبد می آوردند و يك سبد گل نیز از کشمیر برای تزیین آن میرسید.

چنانکه پیش ازین نیز اشاره کردیم، سبب عمده شهرت سومنات آن بود که میانه راه دریائی افریقا و چین قرار داشت و لنگرگاه بسیاری از کشتیهای تجارتی چین و افریقا بود و شاید تجار و سیاحان نیز آن بت را

حامی و نگاهبان خویشتن میدانسته اند.

مردم هندسایر بتان آنسر زمین را زیر دست و فرمانبرداری بت
سومنات می پنداشتند و چون سلطان محمود قسمتی از قلاع و شهرهای
شمال غربی هندوستان را فتح کرد و بتان بسیار سرنگون ساخت ،
شهرت افکندند که چون سومنات از آن بتان ناخرسند بود ، مسلمین را بر
آنان چیره کرد

ترقیات محیر العقول دول متحده امریکا

سال ۱۸۹۳	سال ۱۹۳۲	جمعیت
۶۶،۹۷۰،۰۰۰	۱۲۲،۷۷۵،۰۰۰	تول ملی (تخمیناً)
۳۸،۴۰۰،۰۰۰	۴،۲۲۰،۰۰۰،۰۰۰ دلار	بودجه دولت
۱،۵۹۶،۷۰۱،۰۰۰	۵،۲۴۵،۶۷۴،۰۰۰	کلیه وجوه در جریان
۸۴۷،۶۶۶،۰۰۰	۳،۸۴۳،۰۰۰،۰۰۰	کلیه صادرات
۷،۵۰۰،۰۰۰	۱۴،۸۰۰،۰۰۰	محصول یشه
۳۹۶،۰۰۰،۰۰۰	۸۵۱،۰۰۰،۰۰۰	محصول گندم
۴۸،۴۵۱،۰۰۰	۸۹۸،۰۰۰،۰۰۰	محصول نفت
۵۶،۰۰۰	۲۰،۲۰۱،۰۰۰	تلفون
۳،۱۵۰ (هاوارد)	۳۸،۲۳۰ (کلمبیا)	بزرگترین دارالفنون
۴	۲۶،۵۰۰،۰۰۰	اتوموبیل
۳،۱۷۷،۰۰۰،۰۰۰	۱۱۹،۶۳۲،۰۰۰،۰۰۰	محصول سیگار
۱،۲۰۱،۰۰۰،۰۰۰	؟	محصول مشروبات
۸۱،۰۰۰،۰۰۰	۸۱،۰۰۰،۰۰۰	اسهامی که در نیویورک بفروش رسید
		تقل از مجله فرتون - امریکا